

I.

TRØNDELAGEN.

INDELING, NATURFORHOLD, NÆRINGSVEIE, FORHISTORIE, SAMFUNDSPORHOLD, HISTORIE INDTIL NIDAROS' ANLÆG.

INDELING.

Det Landskab, som bebyggedes af den Afdeling af det norske Folk, som kaldtes Trøndere (egl. *þrøendr* *o*: de, som trives, af *þroast*: at trives) hed oprindelig *þrándheimr* og indbefattede Bygderne omkring det indre Basin af Trondhjemsfjorden. Det var delt i 8 Fylker, 4 indtrønderske og 4 uttrønderske. De indtrønderske var Sparbyggjafylki (Sparbu, Stod, Stenkjær og Snaasen), Eynafylki (Inderøen, Beitstaden og Værran), Verdølafylki (Verdalen) og Skeynafylki (Skogn, Ytterøen og Mosviken). De uttrønderske Fylker: Stjørdølafylki (Stjørdalen, Selbu), Strindafylki (Strinden, Leksviken, Frosta, Aasen), Gauldølafylki (Gulas Dalføre), Orkdølafylki (Orklas Dalføre, samt Børsen, Buviken og Bynæsset).

Ved Haakon Adalsteinsfostres Lovgivning blev imidlertid det egentlige *þrándheimr* slaaet sammen med de andre nordenfjeldske Fylker til et stort Retsdistrikt, Trøndelagen (*þrøndalög*), i hvilket Frostatingsloven var gjældende. Disse Fylker var Romsdølafylki (Romsdalen), Nordmørafylki (Nordmøre og Fosen med Hindrem Sogn af Leksvikstranden), Naumdølafylki (Namdalen) og Haleygjafylki (Haalogaland med Senjen, Vesteraalen og Lofoten), saa langt Bebyggelsen rak.

Disse 12 Fylker tilsammen danner den Landsdel, hvis naturlige Centrum Nidaros skulde blive allerede i Middelalderen, ligesom Trondhjem er det den Dag idag. — De fleste af dem ligger rundt den brede Trondhjemsfjord, der i væsentlig Grad bestemmer deres Karakter og giver dem sit Særpræg. — Op af Fjorden har ogsaa i Tidens Løb hævet sig de Dalfører og Sletter, som skulde afgive et frugtbart Jordsmon til menneskelig Dyrkning.

NATURFORHOLD.

Geologien lærer, at Grundfjeldet navnlig i den sydlige Del af det Trondhjemske væsentlig bestaar af Gneis eller Granit, medens der ovenpaa er dannet et

Lag af Skiferbergarter, det saakaldte trondhjemske Skiferfelt. Skuringsmærker og Vandreblokke viser, at Landet i sin Tid har særet isdækket. Efter Istiden laa Landet meget lavere end nu. De store Dale, Verdalen, Guldalen og Orkedalen, var dengang Fjorde, og ud i disse førte Elvene Ler, Sand og Aur. Idet Landet efterhaanden steg indtil 180 Meters Høide, dannedes en Række Terasser, i hvilke der er fundet fossile Saltvandsfiske og Søskjæl. Ved Østraat er endog fundet Skelettet af en Hval $\frac{1}{4}$ Mil fra Havet og 20—30 Fod over Håvfladen. Ogsaa Strandlinjerne giver Vidnesbyrd om, at Landet har hævet sig. Mærkelige er især Strandlinjerne paa Gjeittfjeldet over Ilsviken, der ligger i en Høide af 161 og 168 Meter.

Landskabernes Karakter er vidt forskjellig, — fra nøgne Granitholme ved Kysten til Høifjeldssletter og snedækkede Toppe i Indlandet oppe mod Grænsen. Omkring de indre Dele af Fjorden er Fjeldene i det Hele lave. Her danner Skiferlag Undergrunden med store Lerfelter ovenpaa. Og saaledes opstaar store Flader eller Dale, der er bedækket med Skov eller er skikket til Beite og Agerland. Denne Fjordlandskabernes særegne Beskaffenhed og naturlige Frugtbarhed er det, som sammen med Fjorden selv har tilveiebragt de Naturbetingelser, der har gjort det muligt her at udvikle en betydelig Kultur.

Elvene har ofte fremkaldt Udglidninger i de store Lermasser. Det mest bekjendte og af Omfang ogsaa det betydeligste Jordskred — overhovedet en af de største Naturulykker, som har rammet Trøndelagen, er det, som fandt Sted i Guldalen i 1345. Det var Korsmessedag den 14de September. Gula var i nogle Dage bleven ganske borte. Men saa gik der med ét et Skred, som fyldte Dalen tvers over og dæmmede Gula op, saa der dannedes en Indsø. Da Dæmringen brast, førtes Lermasserne nedover mod Elven. Der ødelagdes ialt 48 Gaarde, og halvtredie hundrede Mennesker omkom, foruden Veifarende og Fattigfolk, som ikke blev optalte. Man antager, at det Sted, hvor Jordfaldet gik, var Kvashylla lidt nedenfor Støren Jernbanestation. Hele Støren indtil Gaarden Bunes blev da forvandlet til en Indsø, „Hagavatnet“, og de Bygder, som blev oversvømmede, da Dæmningen brast, var Horg, Flaa og tildels Melhus. Først ved denne Leilighed antages Gula at have faaet sit nuværende Løb gennem Gulfossen; tidligere skal den have gaaet forbi Hovingaardene.

I Neas Dalføre er Jordfaldet i Tiller den 7de Marts 1816 det mest bekjendte. 550 Maal af Tillergaardenes Jord rasede ud i Elven og rev med sig Tillers nyopførte Kirke og Tiller Bro. Ved Lerfossen bortreves alle Tømmerlænsere og et stort Møllebrug. Lerfossen selv blev tør, saa man kunde se Jettegryder under den. Ved Trondhjem sank Nidelven pludselig flere Fod. Der omkom dog ikke flere end 15 Mennesker. Ogsaa lige ved Trondhjem har der fundet flere Lurfald Sted, uden at de dog synes at have anrettet nogen særdeles stor Skade paa Byen eller i væsentlig Grad at have forandret Terrænforholdene. Elven har vistnok havt sit nuværende Løb i umindelig Tid. Det mærkeligste er det Skred, som den 18de Juli 1625 indtraf paa Baklandsiden. Elven blev efter Beretningen fyldt, saa man kunde gaa over den fra Baklandet til Byen, og 20 Mennesker satte Livet til. Et lignende Lurfald fandt i 1722 Sted ved Arildsløkken lidt længere oppe ved Elven.

I Stjørdalselven, ret overfor Vernæs Kirke kom i 1807 et voldsomt Skred fra Leksdalen, som fyldte Elven og frembragte Oversvømmelse.

Den betydeligste Naturulykke ved Jordskred i den nyeste Tid ikke blot i Trønde-

lagen, men i hele Landet, er vel Jordfaldet i Verdalen Natten mellem 18de og 19de Mai 1893. Lerlaget under Sandlaget og den der over liggende Muld- eller Myrjord var ved Vandets Indsig blevet til en Lersuppe, der pludselig løsnede og strømmede ned igjennem Dalen. Saaledes blev en stor Del af det veldyrkede Verdalen forandret til en Ørken og 112 Mennesker mistede Livet.

Klimatet i det trondhjemske lader adskillig tilbage at ønske. Det er hverken videre behageligt eller gunstigt for Næringsveiene. De Faktorer, som bestemmer det, er den nordlige Bredde og Trondhjemsfjordens Temperatur. Under 63° n. Br. maa Luften nødvendig faa et kjøligt Grunddrag. Men den aarlige Middeltemperatur bliver i ikke ringe Grad forhøiet ved Fjordvandets Indvirkning paa Atmosfæren. Den allerstørste Del af Aaret afgiver Vandet Varme til Luften, især om Vinteren, da Forskjellen mellem Vandets og Luftens Temperatur kan være 6—7 Grader. Klimatet bliver da en Mellemting mellem Havklima og Oplandsklima, dog i de lavere Egne mere det første end det sidste. Vinteren er oftest mild; men Somrene kjøligere end ønskeligt kunde være. Mindre heldigt for Aarsvæksten og for Vegetationen i det Hele er det, at det regner mindst i April og Mai, da man mest skulde behøve Regn, medens man fra Juli af udover Høsten meget ofte har stadigt Regnveir, der i høi Grad besværliggjør Indhøstningen. Forskjellen mellem de forskjellige Aar kan dog være meget stor. Ikke sjelden har man i det trondhjemske meget varme Sommere. Temperaturen kan da gaa op til 35 à 36° C. I Egnene omkring Trondhjemsfjorden er Aarets Middeltemperatur 4 à 5° C. Aarets Regnmængde er gennemsnitlig ca. 900 Millimeter.

Er der mere Regn end ønskeligt, især til visse Tider, saa gjælder det samme ogsaa om Vindene. Det er sjeldent, at Atmosfæren befinder sig i Ligevægtstilstand. Man har iagttaget, at der i Trondhjem som Regel kun er stille, hver hundrede Gang der observeres. De hyppigste Vinde er SO. i Høst- og Vintermaanederne, NV. i Vaar- og Sommermaanederne. Særlig er NV. Vindene hyppige i Tidsrummet Mai—August, forholdsvis sjeldne derimod fra Oktober til Marts. De Ulemper og Ubehageligheder, som i visse Maader kan gjøre det trondhjemske Klima mindre tiltalende, øver dog ingen skadelige Virkninger paa Sundhedstilstanden. I det Hele maa Klimatet siges at være sundt. Smitsomme Sygdomme er sjeldne. Hyppigst er Diffteriten, der ogsaa gaar under Navn af trondhjemske Halsesyge. Desuden er Lungetuberkulose en hyppig Dødsarsag. Spedalskheden er derimod i Aftagende. Af og til optræder den saakaldte Lemænefeber, især i Kystdistrikterne.

Tordenveirene er mindre hyppige end paa Østlandet, og Nordlysene sees fra September til April, gennemsnitlig hver 3die Nat.

Lysforholdene er i Forhold til den nordlige Beliggenhed meget gunstige. Nogen Mørketid er der ikke Tale om, da Solen ved Vintersolhverv er oppe 4 T. 22 M. Omvendt er den ved Sommersolhverv kun under Horizonten 3 T. 34 M. Man kan i klart Veir se at læse og arbeide inde i Husene ved Midnatstid fra 20de Mai til 23de Juli. Overhovedet er de lyse Sommeraftener og Sommernætter meget smukke, og man fryder sig ved de prægtige Solnedgange.

NÆRINGSVEIE.

Som ovenfor nævnt, danner lagdelte Bergarter, hvoriblandt Skiferberg, Undergrunden i Landskaberne ved den indre Del af Trondhjemsfjorden. Her har der i

den Tid Landet laa lavere, afsat sig massive Læg af Sand og Ler, der frembyder gode Betingelser for Dyrkning. Særlig er de mergelholdige Lerlag frugtbare, og Naturen har derved anvist Beboerne af de brede Bygder ved Trondhjemsfjorden Jordbrug med Fædrift som Hovednæringsveie. De vigtigste Kornsorter som dyrkes, er Byg og Havre og de har vistnok været dyrket i umindelige Tider, Byg maaske allerede i Stenalderen. Poteter dyrkes ogsaa overalt. Denne Rodfrugt skal først være indført i Trondhjems Omegn af General v. Krogh efter Tilskyndelse af Dronning Caroline Mathilde. Frugtavlen er ikke betydelig, vistnok fordi der ikke er tilstrækkelig Sommervarme. Af Frugttræerne er det væsentlig Kirsebærtræer og Ribs- og Stikkelsbærbuske, som sikkert giver moden Frugt. Æbler af god Kvalitet kan vistnok modnes, men kun under særlig gunstige Betingelser. Derimod trives de almindelige Kjøkkenvækster omtrent ligesaa godt som ved Kristiania. Havedyrkingen staar dog i det Hele tilbage. Det er væsentlig i Trondhjems Omegn, at der findes Kjøkkenhaver af større Udstrækning.

Fædriften gaar i de lavere liggende Egne Haand i Haand med Agerbruget, medens den i Fjeldbygderne, hvor Kornet vanskelig eller slet ikke modnes, er Hovednæringsveien. De bedste Beiter er der, hvor Skiferlag, der let forvitres, danner Undergrunden. Dette er saaledes Tilfældet i Selbu og den øvre Del af Guldalen.

I den forhistoriske Tid og i Middelalderen har Skogene havt en betydelig større Udstrækning i Dalene og ved Kysten end nu. Der er ogsaa Grund til at antage, at Skoggrænsen tidligere har gaaet adskillig høiere. Skogarealet skal for Tiden udgjøre ca. 30 % af det samlede Areal. De egentlig skogdannende Træer er Gran, Furu og Birk. Granen er den vigtigste Træsart i de indre Egne ved Trondhjemsfjorden, Furuen derimod længere ude ved Kysten, og i større Høider over Havet indtager Birken den vigtigste Plads. Skogdrift bliver da en vigtig Næringsvei, og der har længe foregaaet en ikke ringe Tømmerflødning gennem de forskellige større Vasdrag, saaledes gennem Orkla, Gula og Nea i den sydlige Del og Stjørdalselven, Verdalselven og Namsen i den nordlige Del af Trøndelagen. — Skogene er dog paa mange Steder tynde eller udhuggede, og der er al Grund til at drive Skogplantning. De betydeligste Plantninger har man i Bymarken ved Trondhjem.

Jagten er som Næringsvei ikke af stor Betydning; men der findes dog adskillige gode Jagtsteder. Rypejagten er den vigtigste, og gode Rypefelter haves ved Røros, i den øvre Del af Guldalen, Selbu og Opdal. I Skogene i de store Dalfører findes ogsaa en hel Del Barfugl, Tiur og Aarhøns, og i de ydre Herreder f. Ex. Frøien forekommer Erfugl i Mængde. Af Drøvtyggerne er Hjort, Elg og Ren det vigtigste Vildt. Hjorten findes især paa Hitteren, hvor den allerede paa Peder Clausens Tid (c. 1600) forekom i Mængde, samt paa tilstødende Øer; dog ikke paa Smølen, hvor det er skogbart. Af og til kan man ogsaa træffe den paa Fastlandet. Elgen, som en Tid næsten var forsvunden er nu jevnt udbredt over store Dele af Trøndelagen, især i de østlige Herreder. Vildren forekommer, dog temmelig sparsomt, især paa Fjeldene syd for Troldheimen. Hare findes paa mange Steder i Mængde, dog ikke paa nogen af de større Øer.

Bergværksdriften har først fra det 17de Aarhundrede spillet nogen Rolle i det trondhjemske Næringsliv. Af ædle Metaller er der kun fundet Sølv, nemlig paa Hitteren. Her grasserede der i 1880 Aarene en Skjærpefeber; men Forekomsterne har ikke vist sig drivværdige. Et betydeligt Udbytte har derimod Kobberkis- og Svovl- kiserne givet; de forekommer kun der, hvor Grunden bestaar af lagdelte

Skiferbergarter. Det vigtigste Kobberværk er det paa Røros, der blev anlagt i 1644 og siden under høist vekslende Faser og Konjunkturer har været drevet til vor Tid. Der skal ialt være udvundet ca. 175000 Tons Garkobber, hvis Nettoudbytte er anslaaet til 30 à 40 Mill. Kr. For Tiden befinder Værket sig i en temmelig vanskelig Stilling. Næst dette maa nævnes Selbu Kobberværk, ved hvilket Driften begyndte i 1713. Det fik dog først nogen større Betydning fra 1751, da Lillefjeldets Grube i Meraker blev opdaget og dreves for Selbu Værks Regning. Værket blev dog nedlagt i 1890 Aarene paa Grund af de lave Kobberpriser og har ikke senere været gjenoptaget.

Kobberkis og Svovlkis udvindes siden 1867 ved Dragset Værk i Meldalen. I Aalen har der ved Killingdals Grube siden 1890 Aarene foregaaet en betydelig Tilvirkning af Svovlkis, og en lignende Drift foregaar ved Kjøli Grube. Ligeledes udvandt man i 70 Aarene paa Ytterøen en betydelig Masse Kis.

Jern er der lidet af. I gammel Tid skal der i Tydalen være tilvirket Myrjern. Det eneste Jernværk, som har været drevet i det trondhjemske er Mostadmarkens. Det grundlagdes i 1657; men havde en meget vekslende Skjebne, indtil det endelig nedlagdes i 1870.

Kromjernsten har været fundet paa flere Steder. Den blev ved Lerens Kromfabrik benyttet til Fremstilling af kromsur Kali. Denne Fabrik, hvor der tidligere ogsaa havde været et Kobbervalseværk, og som i 1850 og 60 Aarene producerede indtil 130 Ton Kromsalt aarlig maatte imidlertid i 1868 nedlægges paa Grund af uheldige Konjunkturer. Endnu før Bergværksdriften begyndte i det 17de Aarhundrede, var der i Selbu udvundet Kvernsten, der bestaar af Glimmerskifer med Granater. Der har været drevet en Mængde Brud, og Produktionen har været betydelig — indtil 200 Par Kvernstene aarlig. Driften er dog nu gaaet tilbage, efter at engelske og franske Møllestene er kommet i Handelen.

Af andre nyttige Stenarter kan nævnes Skifer, der navnlig brydes i Stjørdalen, hvor der i det sidste halve Aarhundrede har været drevet en Flerhed af Skiferbrud, der leverer meget efterspurgt Tagskifer og Heller. Klæbersten har været brudt paa forskellige Steder, saaledes ved Klungen og Øie i Nærheden af Øisanden. Herfra er for en væsentlig Del den Sten kommen, som er anvendt ved Opførelsen af Trondhjems Domkirke. Marmor til samme Kirke hentedes i Middelalderen fra Bjørnør (Almenningen i Roan Herred), ligesom det ogsaa har været benyttet ved Kirkens Restauration.

Den trondhjemske Befolkning lever imidlertid ikke bare af Landjordens Frembringelser, men ogsaa af Fjorden og det udenfor liggende Hav, der sender sine Fiskestimer ind i Fjorden. Fiskeri i Fjorden har formodentlig været drevet siden Stenalderen, og i Middelalderen deltog Nidaros, og Trøndelagens Befolkning i Lofotfisket. Ude ved Kysten drives især Skreifiske i Aarets 3—4 første Maaneder, hovedsagelig ved Garn. Skreien tilvirkes til Klipfisk. De vigtigste Fiskevær er Halten, Mausund, Sulen, Kya og Titran. Saavel Totaludbyttet som Mandslodden er meget variabel. Det første kan gennemsnitlig sættes til ca. 200 000 Kr. og den sidste til ca. 100 Kr. I de indre Dele af Fjorden er Fedsildfisket det vigtigste. Det foregaar om Sommeren og om Høsten. Ogsaa dette Fiske er meget ustadigt; i gode Aar kan Fangstværdien sættes til ca. 1/2 Mill. Kroner. Næst Skreien og Silden spiller Laksen den vigtigste Rolle som Eksportartikel. Det største Kvantum opviser Sjølaksen, som fiskes i Kystherrederne, samt ved Strinden. Men ogsaa Elvefisket er ret

betydeligt, saaledes i Gula og Orkla. Den samlede Mængde Laks, der opfiskes, udgjør Aar om andet 150—200 000 Kg.

Forøvrigt findes saavel i Trondhjemsfjorden som ved dens Indløb en Mængde madnyttige Fiskearter som Sei, Uer, Flyndre, Hyse, Kveite m. fl., der forsyner Trondhjems Fiskemarked.

Overhovedet ansees Fjorden for et særdeles godt Fiskebasin, hvor ogsaa Vandrefiske let antager en stationær Karakter, og det antages ved hensigtsmæssige Foranstaltninger, beregnet paa kunstig Fiskeformerelse, at kunne udvikles i en betydelig Grad.

BEFOLKNING OG KULTUR.

Om den ældste Befolkning i Egnene omkring Trondhjemsfjorden kan vi ligesaa lidt som andensteds danne os andre Forestillinger end de, som kan udledes af de fundne Rester af Verktøi og Vaaben, som de har tildannet og benyttet. Rigtignok har man troet at kunne drage visse Slutninger af Hovedskallernes Form (Kortskaller og Langskaller). Men disse Slutninger er lidet paalidelige; man finder nemlig, hvad man ingenlunde skulde vente, overveiende Langskaller i de ældste Grene.

Her som ellers er de ældste i Jorden fundne Redskaber af Sten. Man maa imidlertid skjelne mellem 2 Stenalder: en arktisk, der antagelig tilhører Lappernes Forfædre, og en nordgermanisk eller skandinavisk, som indeholder de ældste Kulturlevninger fra vor egen Folkestamme. Den arktiske har været overveiende i Finmarken og Nordland, den skandinaviske længere syd, og Grænsen mellem de to Aldere gaar netop over Strøget nærmest nordenfor Trondhjemsfjorden. Det Materiale, hvoraf man i den arktiske Stenalder forfærdigede sine Redskaber, var Skifer, der jo danner en Hovedbestandel af Berglagene i det nordenfjeldske, og Redskaberne selv er for det meste Pile- og Spydspidser, éneggede (sjældnere tveeggede) Knive, samt endel meget smaa Økser og Meisler. En af de fundne Knive er mærkelig ved, at den har indridsede Figurer, der aabenbart forestiller Fiske. Ved Bøleseter i Flatanger er fundet en hel Værkstedspads for Skifersager. Ogsaa Affaldsdyngen ved Stenkjær skriver sig fra denne Periode. Her fandtes en Mængde Skjæl, hvoriblandt Østers, samt Dyreben, og blandt Redskaberne en Økse af Elgshorn. En hel Del arktiske Sager er ogsaa fundne paa Løvvik i Bjørnør. Da de arktiske Skifersager mest er fundne i Kystegnene, er der Grund til at antage, at den Befolkning, der har benyttet dem, væsentlig har været et Kystfolk, der har levet af Jagt og Fiskeri.

I den skandinaviske Stenalder var Flint det vigtigste Materiale. Der er gjort omtrent lige mange Fund af Flintsager og Skifersager i det trondhjemske. Grunden til, at Flintsager, uagtet de er yngre end Skifersagerne, ikke forekommer i større Mængde, er antagelig den, at Flint ikke er nogen Bestanddel af den nordenfjeldske Fjeldformation, men kun forekommer hist og her som løse Klumper. Værkstedspadse for Flintsager er fundne paa Laukvik og paa Lervik i Aure. De almindeligst forekommende Redskaber af Flint er Spydspidser og Dolke, samt Økser (mest med Skafhul) og Meisler. I Fabrikationens Fuldkommenhed staar de ikke tilbage for Flintsager fra andre Egne. Ogsaa Flintsagerne er i størst Mængde fundne i Kystegnene og ved Fjorden.

Begge Folk har vel hovedsagelig levet af Jagt og Fiskeri, skjønt Korn efter Montelius's Mening skal være dyrket i Stenalderen lige op til Polarcirkelen. Der er forøvrigt ikke noget absolut Skille mellem de to Aldere. Saaledes er paa Værkstedspadsene fundet Redskaber baade af Skifer og af Flint. Det ene Folk har delvis arbeidet Redskaber af et Materiale og med Former, som var eiendommelige for det andet.

Efter Stenalderen følger Bronzealderen, hvorved Metallet tages i Brug til Vaaben og Redskaber, ligesom Guld anvendes til Smykker. Der er gjort 30—40 Fund, dels Gravfund, dels Markfund. Det vigtigste Gravfund er fra Todnes i Sparbuen, hvor der har været en større Begravelsesplads. Grave er ogsaa fundne paa Gjörv i Inderøen og Røkke i Stjørdalen. Markfund er derimod gjorte paa Stavaa i Opdal og Gunnesøi i Rennebu. Fundene bestaar af Spydspidser, Knive, Dolke, Økser og Celter, samt Sværd. Ligeledes er fundet forskellige Smykker af Bronze eller Guld, som Ringe (Fingerringe, Armringe og Halsringe), Spænder, Hegter og Naale. Mange af dem er smukt forarbejdede og vidner om megen Kunstfærdighed; men der er vel ikke stor Sandsynlighed for, at de er arbejdede her i Landet. I Modsætning til Stenalderfundene viser Fundenes Udbredelse, at Befolkningen i denne Periode hovedsagelig har været fast bosiddende omkring den indre Del af Trondhjemsfjorden. De Markfund, som er gjorte oppe i Dalene beviser ikke, at der her har været nogen fast Befolkning, men vel i Forbindelse med tilsvarende Fund i Kvikne og Dovre Præstegjæld, at der allerede i Bronzealderen har været Samfærdsel over Fjeldet mellem det nordenfjeldske og det søndenfjeldske.

Til Bronzealderen hører Helleristningerne, de ældste Forsøg paa at give menneskelige Tanker et synligt og varigt Udtryk. Man kjender ialt 8 Helleristninger fra det trondhjemske. Den største af disse er nylig opdaget i Beitstaden. Forøvrigt findes de fleste Helleristninger i Stjørdalen, hvor man ogsaa har fundet 2 Grave fra Bronzealderen (ved Røkke). Helleristningerne fremstiller for det meste Spiraler, Ringe, skaalformede Gruber, Fodsaaler, samt Billeder af Hornkvæg, Ren eller Elg, Mennesker og Skibe. Deres formodentlig symbolske (kanske religiøse) Betydning har man endnu ikke seet sig istand til at forklare.

Bronzealderen gaar i det mindste tilbage til det 1ste Aartusinde før vor Tidsregnings Begyndelse. Ved Kristi Fødsels Tid antages Jernalderen at begynde, der deles i den ældre og yngre Jernalder. I denne Tid vedblev man at bruge Bronze (dog af en noget anden Sættelse) og Guld til Smykker. Som nye Metaller optræder derimod Jern og Sølv. Desuden findes Perler af Glas og Urner af Ler.

Den ældre Jernalder regnes at strække sig indtil Vikingetidens Begyndelse ca. Aar 800. Overveiende er ogsaa Fundene fra denne Tidsalder gjorte i de indre Bygder omkring Fjorden. De gaar op til et Antal af henimod 300 og bestaar enten af Vaaben, som Knive, Spydspidser, Sværd, Skjoldbuler og Pilespidser af Ben, Smykker som Ringe, Spænder, Bratkteater og Glasperler, Husgeraad som Lerurner, Glasbægere, Haandsnelhjul ogsaa af Bronze eller brændt Ler, samt Spillebrikker af Ben. I en Gravhaug paa Ask i Grytten er fundet en Guldmynt præget af den romerske Keiser Magnentius (350—353 e. Kr.)

I den ældre Jernalder kom Bogstavskriften til Norden. Sydeuropæiske Folk skal efter Montelius allerede have kjendt den 1000—1200 f. Kr. Til Germanerne kom den efter Prof. Bugge imidlertid først ca. 270 e. Kr.

Bogstavtegnene i den ældre Jernalder var det saakaldte ældre Runealfabet paa 24 Bogstaver, der antages at være dannet paa Grundlag af det romerske Alfabet. I det trondhjemske har man dog kun fundet faa Indskrifter med ældre Jernalders Runer. Den vigtigste har man fra en Bergvæg i Bjugn, og en anden er indridset paa en Fjeldside i Grytten. Ingen af Indskrifterne frembyder nogen større Interesse fra Indholdets Side.

Med den yngre Jernalder eller Vikingetiden, der strækker sig fra c. 800 til Kristendommens Indførelse eller c. 1050, begynder Historiens Dagslys at skinne over Norge. Sikre historiske Efterretninger haves dog først noget senere fra det nordenfjeldske end fra det søndenfjeldske; men flere Omstændigheder og Forhold viser, at Landsdelen ingenlunde har staaet tilbage i Kultur.

Hvad der adskiller Vikingetiden fra det forudgaaende Tidsrum er Forbindelsen med de keltiske Folk i Irland og Skotland, samt Angelsachserne i England. Nu synes vistnok Trøndelagens Befolkning ikke i nogen større Udstrækning direkte at have taget Del i Vikingetogene; men alligevel kan deres Indflydelse paa Kulturudviklingen spores i ikke mindre Grad i Trøndelagen end andensteds i Norge. Der findes saaledes en Mængde Oldsager af keltisk Oprindelse, der maa ansees for importeret Gods, og ligeledes mange, der er forarbejdede under Efterligning efter keltiske Mønstre. Ogsaa med Hensyn til Antallet af fundne Oldsager fra denne Periode indtager Landsdelen en fremragende Plads. Der er fundet store Samlinger af Gravhauge, der vidner om en tæt Bebyggelse. I mange af dem er fundet Baade med brændte eller ubrændte Lig, ikke blot ved Havkysten, men ogsaa i de indre Fjordegne. Og Mængden af fundne Oldsager, baade Vaaben, Smykker og Husgeraad er meget betydelig. Saaledes har man fundet Sværd, tildels importerede fra de franske Lande og med det hyppige Fabrikmærke: Valbern. Blandt Smykkerne indtager Spænderne en fremtrædende Plads, baade de ældre i irsk eller nordisk-irsk Stil og de yngre, skaalformede Spænder. Saavel ved Spænderne som ved Rembeslagene er der ofte anvendt Forgylding eller Forsølving. Overhovedet er Spænderne, især de skaalformede fundne i større Mængde i Trøndelagen end i nogen anden Landsdel. Ligeledes er fundet en Mængde Husgeraad og Brugsgjenstande af forskjellig Slags, saaledes Kjelder, Stegepanider, Skaalvægter, Sakse, Mundbid, Perler af Glas og Bergkrystal, Fad af Træ m. m. fl. — Hvor meget af dette, der kan være forarbejdet i Landet selv, er ikke godt at sige. Da der ikke har været nogen Bergværksdrift, maa i hvert Fald Raaemnerne være indført fra fremmede Lande. Men det viser sig, at med den fremskridende Kultur er Livskravene stadig blevet større, og Livet mangfoldigere og rigere. Der er fundet nogle udenlandske Mynter, saaledes i Klæbu 8 arabiske Mynter fra Tiden mellem 710 og 863, og i Bynæsset og i Stjørdalen 2 ligeledes arabiske Mynter fra Midten af det 10de Aarhundrede.

Disse antages i Forbindelse med Sølvsmykker at være indkomne fra det sydøstlige Sverige, der over Østersøen har havt Forbindelse med Orienten.

Paa flere lidet tilgængelige Steder har man Spor af ældgamle Befæstninger med raat opførte Mure, de saakaldte Bygdeborge. De synes at tilhøre Vikingetiden og at have tjent som Tilflugtssted for Folk og Fæ under røveriske Overfald.

I dette Tidsrum benyttede man en ny Sort Runeskrift, den yngre Jernalders Runer. Der findes adskillige Indskrifter med den Slags Runer i det trondhjemske.

Da denne Skrift imidlertid ogsaa benyttedes ved Indskrifter i den kristelige Middelalder, er det vanskeligt at sige, hvor mange af dem, der tilhører Vikingetiden.

Det nye Runealfabet talte kun 16 Bogstaver, og det er da mærkeligt, at man efter tidligere at have benyttet et fuldstændigere Alfabet, senere gik over til at benytte et mindre fuldkomment.

HISTORIE TIL NIDAROS' ANLÆG.

Den Del af Norge, hvor Historiens fulde Lys først begynder at skinne, er, som bekjendt, Vestfold (Landet vest for Kristianiafjorden). Her havde gennem flere Slægtled regjeret den efter Sagnet fra Sverige indvandrede Ynglingeæt, og ved Midten af det 9de Aarhundrede havde det lykkedes Halfdan Svarte af denne Æt at gjøre sig til Herre over det meste af det søndenfjeldske Norge. Desuden havde han gennem Giftermaal og Arv erhvervet Sogn og dermed faaet fast Fod paa Vestlandet. Hans Besiddelser strakte sig saaledes tværs igennem Landet fra Kristianiafjorden over til Sognefjorden. Med de Magtmidler, som saaledes stod til hans Raadighed, kunde det ikke være en altfor fjerntliggende Tanke at underkaste sig ogsaa de øvrige Dele af den vestlige Halvdel af den skandinaviske Halvø og derved samle Norge til en Enhed, ligesom Sverige og Danmark allerede var blevet til samlede Riger.

Det er denne Ide, som hans Søn Harald Haarfagre virkelig gjorde.

Han kan ikke have savnet Kjendskab til de nordenfor liggende Landsdele. Allerede i Bronzealderen har vi hørt, at der eksisterede Færdselsveie over Dovre mellem det søndenfjeldske og det nordenfjeldske, og Samfærdselen maa i den ældre Jernalder og i Vikingetiden stadig være øget. Og Sogn maa langs Kysten have staaet i en livlig Forbindelse med de nordenfor liggende Kystegne. Det viser sig da ogsaa, at Harald ved sit store Foretagende lige fra først af havde sikret sig mægtige Hjælpere i de nordenfjeldske Landsdele. Disse var de to Høvdinger Ragnvald Mørejarl og Haakon Grjotgardson, der havde Herredømmet i det gamle Nordmøre, henholdsvis søndenfor og nordenfor Trondhjems jorden. Naar han saaledes kunde regne paa Støtte fra de vestenfor liggende Nabodistrikter, maatte det ikke synes et altfor dristigt Foretagende over Dovre at rykke ind i det egentlige prændheim og underlægge sig det. Og det lykkedes ham ogsaa som bekjendt.

Efter at han saaledes var bleven Herre over Trøndelagen, deri indbefattet Namdalen og Helgeland, stod kun Romsdalen og Søndmøre igjen som uafhængige Landsdele nordenfor Sogn. Han samlede imidlertid Skibe i Trøndelagen og skaffede sig en Flaade, hvad der tyder paa en livlig Skibsfart i disse Egne allerede i denne Tid, og med denne Flaade overvandt han, understøttet af Ragnvald Mørejarl, de søndmørske Konger i Slagene ved Solskjel og underkastede sig deres Land. Hvad der nu stod tilbage, var saaledes Landet fra Firdafylke og Hordaland til Grænafylke (Bratsberg Amt), og da han besejrede disse Landsdeles samlede Stridskræfter i det afgjørende Søslag ved Hafrsfjord i 874, var dermed hele Landets Erobring fuldendt.

Men nu er det det mærkelige, at Erobreren gjorde ikke sin Hjemstavn og Fædrenerige — Vestfold, hvor man ogsaa allerede havde et Byanlæg i Tunsberg, men den undertvungne Landsdel prændheim til sin Residens og Rigets egentlige Kjerne. Han kaldte, heder det, prændheim stadig siden sin Hjemstavn.

Der maa have været vigtige Grunde, som bestemte ham til denne Foranstaltning; thi om det end ikke udtrykkelig siges, kan der dog neppe være Tvil om, at Vestfold, som i mange Slægtled havde været Ættens Hjemstavn, og hvorfra Samlingstanken var gaaet ud, maatte føle sig forfordelt ved dette som en Tilsidesættelse.

Man har antaget, at Harald har anseet Rigets nationale Uafhængighed bedre betrygget, naar han forlagde Residensen nordenfors Dovre. Det nordenfjeldske havde nemlig aldrig, saaledes som store Dele af det søndenfjeldske, staaet i Afhængighedsforhold til danske og svenske Konger. Men denne Forklaring er lidet overbevisende. Var der andre, som mente sig at have Krav paa Haralds Fædrenerige, maatte det først og fremst være ham om at gjøre med Kraft at tilbagevise disse og hævde Landsdelens Uafhængighed, og det kunde dog ikke netop ske ved at tage Ophold i en fjern Del af Landet. Man ser jo ogsaa, at i det 14de Aarhundrede, da Norges Forhold til de andre nordiske Riger blev meget forviklet, fandt Kongerne det nødvendigt at tage fast Residens i Oslo.

Man behøver ikke at gaa udenfor Sagaen selv for at finde den virkelige Grund til Haralds Beslutning.

Snorre siger, at i þrándheim var Landets største Styrke, og en anden Sagskriver forklarer, at þrándheim altid har været Landets Hoved.

Med andre Ord: Egnene omkring Trondhjemsfjorden maa have raget op over de øvrige Landsdele i Kultur og Velmagt.

Paa Forhaand kan dette synes mindre sandsynligt. Trøndelagen har ikke som adskillige andre Landsdele nogen Sagnhistorie. Det er paa Harald Haarfagres Tid omtrent at betragte som et nyopdaget Land. Trønderne synes efter Beretningerne kun i meget ringe Grad at have deltaget i Vikingetidens Bevægelser, og disse tillægger man jo (maaske med nogen Overdrivelse) saa stor kulturhistorisk Betydning, at man daterer en helt ny Epoke fra deres Begyndelse. Oldfundene viser dog, at Trøndelagen ikke i denne Periode har været i ringere Forbindelse med Udenverdenen end andre Landsdele; men denne Forbindelse maa have været af en mere fredelig Natur, som en direkte Fortsættelse af den, vi finder i tidligere forhistoriske Tidsaldre. Kulturen udvikler sig imidlertid ingenlunde bare ved ydre og fremmed Paavirkning. Den kan ogsaa strømme ud af indre Kilder, og saadanne savnedes ingenlunde i Trøndelagen.

De Fylker, der laa omkring Fjorden, havde i denne en naturlig Forbindelsesvei, der i høi Grad lettede det indre Samkvem og den gjensidige Paavirkning. Og Ler- og Skiferlagene omkring Fjorden byder en frugtbar Jordbund, hvis Dyrkning allerede i den Tid maatte give rigeligt Udbytte for en talrig Befolkning. Alle Omstændigheder peger da ogsaa hen paa, at Trakterne omkring Trondhjemsfjorden har været ualmindelig vel befolket. De dannede ikke mindre end 8 Fylker, smaa Folkesamfund, hvad der andensteds i Landet er ganske ukjendt paa et ikke større Territorium. Ogsaa den under Haakon Adalsteinsfostre indførte Inndeling af Landet i Skibreder peger i samme Retning, idet Skibredernes Antal i þrándheim sammenlignelsesvis er betydelig større end i nogen anden Landsdel.

Dette Samfund havde ogsaa en eiendommelig og vel udviklet Organisation. Kongedømmet kjendtes ikke. De for det meste navnløse Konger, som Harald Haarfagre skal have beseiret i Trøndelagen, antages for en senere Tids Digtning. Heller ikke havde man Herser, da Fylkerne ikke her som andensteds var delt i Herreder.

Det var et patriarkalsk Samfund, hvis Anliggender styredes af Bønderne selv paa Thingene under Ledelse af Goder (Tempelforstandere) og verdslige Høvdinger med megen Anseelse, men ringe Myndighed. Disse Høvdinger kaldtes Haulder, store Jordgodsbesiddere, der bortleiede større eller mindre Dele af sin Jord til Leilændinger, der saaledes udgjorde Hovedmassen af Bønderne. En lavere Klasse dannede Leysingerne, (frigivne Træle), der vistnok nød personlig Frihed, men kun havde en begrændset personlig Ret, medens Trælene ingen personlig Ret havde. De 8 trønderske Fylker dannede med Hensyn til den religiøse Kultus 2 Kredse, hver paa 4 Fylker, der havde sit Foreningspunkt i de 2 Hov eller Templer, det ene paa Mære i Sparbuen for Indtrøndelagen, det andet paa Lade i Strinden for Uttrøndelagen. Og i verdslig Henseende omfattede Fylkerne Thingforeninger med 1, 2, 4 og 8 Fylkers Thing, det ene dannede en Overinstans over det andet. Samlingsstedet for de 8 Fylkers Thing var Øren ved Nidelvens Udløb. Fra gammel Tid holdtes her aarlig et Møde, hvorved enhver Bonde, der holdt Arbeidskarl havde at fremmøde, $\frac{1}{2}$ Maaned før St. Hans.

Denne faste Organisation, udviklet, som den var, paa rent germanisk Grund gennem Aarhundreder, er det uden Tvil, som har givet Harald Haarfagre det Indtryk, at der her var en national Kjerne, om hvilken Folkets Samling til en Enhed bedst kunde foregaa. Derfor kaldte han Trøndelagen sit rette Hjem og derfor byggede han sin Kongsgaard paa Lade.

Disse Grundtanker blev ogsaa i lange Tider fastholdt af hans Efterfølgere, selv om de ikke var Trønderne af Fødsel. Og fra nu af ser vi de trønderske Høvdinger og Stormænd spille en betydelig Rolle i Landets Historie. Paa Ørethinget blev Kongerne hyldet og ansaaes ikke for retmæssige Besiddere af Tronen, før de havde opnaaet denne Hyldning. Ligesom Magnus Lagabøter senere sagde om den trønderske Lovgivning, at den af alle syntes ham mest velberget, saaledes var ogsaa det trønderske Samfund ved den historiske Tids Begyndelse det mest velbergede af alle Landets Dele.

Som bekjendt vakte den af Harald Haarfagre indførte politiske og sociale Ordning ingenlunde ublandet Tilfredshed i store Dele af Landet. En Mængde af Stormændene især fra Vestlandet udvandrede med sine Husfolk og Undergivne til Vesterhavssøerne eller det nyopdagede Island, eftersom de ikke vilde finde sig i Haralds Herskesyge og særlig var misfornøiede med, at han afskaffede Odelen (den frie Eiendomsret til Gaarden) og indførte Lensvæsenet med Skattepaalæg efter europæisk Mønster.

Trønderne derimod synes gennemgaaende at have været vel tilfredse med den nye Ordning, der kun i ringere Grad forandrede deres tilvante Forhold og desuden gav deres Landsdel en hidtil ukjendt fremskudt Stilling i Riget. Rigtignok blev Erik Blodøkse forjaget paa Grund af Misbrug af sin Magt. Men Trønderne tog i hans Sted en anden af Harald Haarfagres Sønner Haakon Adalsteinsfostre til Konge. Haakons betydningsfulde Lovgivningsvirksomhed synes i Trøndelagen at være faldt i god Jord, skjønt han i nogen Grad indskrænkede det gamle Ørethings Myndighed og Virksomhed ved at oprette et nyt Thinglag, Frostathinget, som foruden de 8 Fylker ogsaa omfattede Namdalen, Nordmøre og Romsdalen, og ved hvilket ikke som ved Ørethinget, Bønderne selv fremmødte, men valgte Deputerede. Ørethinget beholdt dog fremdeles sin Myndighed ikke blot som Hyldningsting, men ogsaa som Lagthing,

saa at der egentlig blev 2 lovgivende Forsamlinger i det egentlige prándheim, uden at Grænserne for deres Virksomhed synes at have været nøiagtig fastsat.

Efter Haakon Adalsteinsfostre kom Erikssønnerne, Harald Graafeld og hans Brødre. De gjorde sig imidlertid snart forhadte ved Mordet paa den mægtige trønderske Høvding Sigurd Ladejarl. Og efter deres Fordrivelse herskede nu Sigurds Søn Haakon i henved en Menneskealder som Landets Regent, dog uden Kongenavn. Hans Udskeielser førte imidlertid til, at Trønderne gjorde Opstand, og nu tog de atter en Ætling af Harald Haarfagre, den tidligere Vikingehøvding Olaf Tryggvessøn, der egentlig var fra Viken, til Konge og hyldede ham paa Ørethinget. Det er ved denne Leilighed, at Ørethinget første Gang udtrykkelig nævnes; men der kan ikke være Tvil om, at det har været en ældgammel Institution.

II.

NIDAROS.

a. Anlæg og Vækst.

Den ældste faste Markedsplads eller Begyndelse til en By i Norge var Skiringssal i Tjølling Herred i Vestfold. Den maatte dog snart træde tilbage for Tunsberg, der er Norges ældste Kjøbstad. Men som den næste efter denne kommer Nidaros, der blev anlagt af Olaf Tryggvessøn i 997. Beretningen herom lyder hos Snorre saaledes:

„Olaf for nu (efter Blotet paa Mære) med sin Hær ud til Nidelvens Os. Da lod han reise Huse der paa Nidelvens Bred og fastsatte, at der skulde være en Kjøbstad, gav Mændene Tomter der til at opføre sig Huse, men lod gjøre en Kongsgaard ovenfor Skipakrok.“

Byen blev altsaa anlagt paa Halvøen Nidarnes, der dannes af Fjorden og Nidelven. Denne gjør, før den løber ud i Fjorden, ved Iletangen en Bøining først mod Sydost, senere i Øst og endelig i N. N. V., hvorved der opstaar en Trekant. Iletangens Bredde er 240 M. og det af Fjorden og Elven indesluttede Areal udgjør 970 Maal. Jordbunden bestaar af Ler og Aur, afsat af Nidelven under en høiere Havstand.

Tiden har vist, at Olaf ikke havde kunnet træffe noget heldigere Valg af Plads, naar han efter engelsk Mønster vilde anlægge en By i Trøndelagen. Stedet indtager en central Beliggenhed ved Fjorden med let Adkomst fra de omliggende Bygder. Elven dannede en god Skibshavn, og ved at den paa sit Løb gaar igjennem den betydelige Indsø, Selbusjøen, har den et Basin, der beskytter mod pludselig Flom og Oversvømmelse. Ingen af de andre større Elve, der gaar ud i Fjorden, er paa lignende Maade beskyttet mod at gaa over sine Bredder. Den vordende By lod sig ogsaa let forsvare, naar det smale Eid, Iletangen, blev befæstet, hvad der jo senere skede. At de 8 Fylkers Thing allerede før Olafs Tid har været afholdt paa Øren maa vel ogsaa have medvirket ved Valget af Plads for Byen*).

*) Prof. G. Storm mener, at Ørethinget først opkom ved Byens Anlæg. I saa Fald maa Frostathinget være ældre end Ørethinget. Men dette synes umuligt, da det førstnævnte omfatter en større Thingkreds end det sidstnævnte og indfører en Ordning med Deputerede, som sikkert er en Nydannelse. Det Alsherjarthing, hvor Haakon Adalsteinsfostre blev hyldet, kan vel heller ikke være holdt andetsteds end paa Øren.